

Таня Рачева

ЗА ПОНЯТИЕТО "ГЕНЕРИЧНОСТ" ВЪРХУ МАТЕРИАЛ ОТ БЪЛГАРСКИЯ И НЕМСКИ ЕЗИК

1. Настоящото научно съобщение си поставя за цел да изясни зависимостта на реализацията на семантичния признак (+генеричност) от различни фактори.

Под генерично употребени съществителни имена и именни групи разбираме такива, с които се означава общо целият род, всеки елемент от него или типични елементи от рода¹.

Редица лингвисти при описанието на членуването си служат с термините индивидуализация и генеричност като функции на членните форми – Бехагел², Шмиг³. От други автори, Москалская⁴ например, се отрича приписването на функцията за изразяване на индивидуализация и генеричност на самия член. Според нея тя се определя в действителност от характера на съждението. В. Гладров⁵ застъпва подобно становище, като твърди, че значенията генерично, индивидуализирано, партикулярно не са резултат от различни функции на члена, а от цялото изказване. Според Хайдолф, Флемиг, Моч⁶ маркирането на индивидуализацията и генеричността не е специална функция на члена, а думите сами по себе си изразяват тази функция.

Смятам, че определянето на съществителното име като индивидуализирано или общо понятие е в зависимост както от употребата на членните форми, така и от логическата структура на изказването и от по-широкия контекст⁷.

2. Зависимостта на реализацията на признака (+генеричност) от по-широкия контекст се потвърждава от анализа на следния пример:

(1) Болният се нуждае от грижи.

(1') Der Kranke braucht Sorgen.

Съществителното име-подлог и в двата езика не е еднозначно. То би могло да се схване като конкретно, индивидуализирано и в този случай ОЧ (определителният член) е показател за определеност или като общо понятие, т. е. ОЧ е показател за генеричността на фразата. Единствено по-широкият контекст осигурява еднозначното определяне на изречението.

Разсъжденията са аналогични при употребата на един в българския език (БЕ) и неопределителния член (НОЧ) в немски език (НЕ). Тъй като за употребата на един в генерични изказвания обикновено е необходим допълнителен маркер за

универсалността на твърдението⁸, ще изменим малко цитирания по-горе пример и неговия преводен еквивалент, като включим такъв универсален маркер:

- (2) **Един болен** се нуждае всеки ден от грижи.
(2') Ein Kranker braucht jeden Tag Sorgen.

Извадени от по-широкия контекст, изреченията (2) и (2') са двузначни. От една страна, е възможна генерична интерпретация, от друга, именните групи **един болен** и **ein Kranker** могат да реферират неопределено и специфично или квантитативно. Единствено от по-широкия контекст се установява кое значение се реализира.

3. Изреченията, съдържащи генерични именни групи, изразяват съдържания с общовалидно значение. Това се потвърждава и от събрания езиков материал от двата езика (корпусът съдържа извадки от текстове от двата съпоставяни езика и публикувани преводи на повечето от тях, направени от компетентни преводачи). От друга страна, смятам, че признакът (+генеричност) се сигнализира и от членните форми. Тук ще се вземат под внимание само ОЧ, НОЧ и нулевият член в НЕ и ОЧ, **един** и нулевият член в БЕ (с нулев член – Ø – обозначавам липсата на член), като за **един** и Ø в двата езика съществуват редица ограничения^{9,10}. (Всеки/jeder, всички/alle, които също са показателни за генеричност, остават извън рамките на изследването¹¹.)

- (3) **Оргентът** е признание и напомняне за изпълнен дълг! (АН, с. 95).
(3') Ein Orden ist Anerkennung und Lohn für erfüllte Pflicht! (АН, с. 132).
(4) **Der Weinstock** verlangt viel Wärme und Sonnenschein (ХК, с. 413).
(4') **Лозата** изисква много топлина и слънце (ХК, с. 362).
(5) **Die Lebewesen** sind sehr verschieden (Deutsch komplex, с. 13).
(5') **Живите същества** са много различни.
(6) **Ärzte heulen** ja auch nicht (ХК, с. 120).
(6') **Лекарите** също не плачат (ХК, с. 106).
(7) **Един германец** не може да прояви никога нравствената сила на славяните – да се смее на себе си (ДД, II, с. 179).
(7') Ein Deutscher konnte nie die sittliche Kraft eines Slawen besitzen, über sich selbst zu lachen (ДД, с. 664).
(8) **Ein See** ist eine Fläche wasserbedeckten Landes (ЕЩ, с. 219).
(8') **Езерото** е покрита в вода земя (ЕЩ, с. 215).
(9) **Воденичар**, момче, зиме не взема слуга (ГМ, с. 73).
(9') "Ein Müller, mein Junge, dingt winters keinen Knécht!"... (ГМ, с. 108).

Горните изречения изразяват съждения с общовалидно значение. В тях генеричните имена са употребени с членните форми, изброени по-горе. В повечето от примерите членните форми могат да бъдат заместени с други детерминатори, например с показателното местоимение **този, тази, това, тези /**

dieser, diese, dieses, diese. При субституцията обаче съществителните имена изгубват генеричното си значение. Срв.:

(3а) Този орден е признание и напомняне за изпълнен дълг.

(3а') **Dieser Orden ist Anerkennung und Lohn für erfüllte Pflicht!**

(4а) **Diese Lebewesen sind sehr verschieden.**

(4а') Тези живи същества са много различни.

Този/dieser не сигнализира (+генеричност). Съществителното име е конкретизирано и определено.

Признакът (+генеричност) не се реализира и при заместването на членните форми с притежателно местоимение. Например:

(3б) **Моят орден** е признание и напомняне за изпълнен дълг.

(3б') **Mein Orden ist Anerkennung und Lohn für erfüllte Pflicht!**

Произволното заменяне на членните форми с други детерминатори изключва генеричната интерпретация. Резултатите от субституцията са в подкрепа на изказаното в началото твърдение за участие на членните форми при сигнализирането на признака (+генеричност). Те са необходимо условие за сигнализирането на генеричността.

От горните разсъждения можем да направим извода, че определянето на едно съществително име като индивидуализирано или генерично е резултат от участието на няколко факта – логическата структура на изказването, употребата на членните форми и по-широкия контекст.

БЕЛЕЖКИ

¹ Вж. Braunmüller 1977 (no Chur, Jeannette.) Generische Nominalphrasen im Deutschen: 1993. Linguistische Arbeiten, 291, Niemeyer, Tübingen 1993, s. 34.

² O. Behaghel (no O. I. Moskalskaja.) Textgrammatik. Leipzig, 1984, s. 104.

³ W. Schmidt. Grundfragen der deutschen Grammatik. Eine Einführung in die funktionalen Sprachlehre. Berlin, 1973.

⁴ O. I. Moskalskaja. Textgrammatik. Leipzig, 1984.

⁵ W. Gladrow. Die Determination des Substantivs im Russischen und Deutschen. Leipzig, 1979.

⁶ Grundzüge einer deutschen Grammatik. Von einem Autorenkollektiv unter der Leitung von K. K. Heldolph, W. Flämig und W. Motsch. Berlin, 1981.

⁷ Вж. Т. Рачева. Членуване на съществителните имена и именните групи в българския и немския език. С., 1988 (Канд. дисерт.).

⁸ М. Грозева. Някои средства за изразяване на категорията детерминация в немския и българския език. С., 1983 (Канд. дисерт.).

⁹ Пак там.

¹⁰ Вж. Т. Рачева. Цит. съч.

¹¹ Вж. М. Грозева. За генеричните именни групи в немския и българския език. – Съпоставително езикознание, 1986, № 3.

ЕКСЦЕРПИРАНИ ИЗТОЧНИЦИ. СЪКРАЩЕНИЯ

- АН* А. Наковски. Светът вечер, светът сутрин. С., 1977.
A. Nakowski. Die Welt am Abend die Welt am Morgen.
Berlin, 1975 (übersetzt von E. Hartmann).
- ГМ* Г. Марковски. Хитър Петър. Пловдив, 1978.
G. Markowski. Der schlaue Peter. Berlin, 1981 (übersetzt
von E. Hartmann).
- ДД* Д. Димов. Помюн. С., 1984.
D. Dimow. Tabak. Berlin, 1981 (übersetzt von E.
Hartmann).
Deutsch komplex, Biologie. VEB Verlag Enzyklopädie.
Leipzig, 1981.
- ЕЩ* Е. Штримматер. Оле Бинкоп. Berlin – Weimar, 1972.
E. Штримматер. Оле Бинкоп. С., 1968 (прев. Цв.
Узунова-Калудиева).
- ХК* Н. Кант. Die Aula. Berlin, 1965.
X. Кант. Аулата. С., 1968 (прев. Н. Станчева).